

10. Hogyan tanulunk kultúrát?

1. Kiindulópontok

Enkultúráció – Saját kultúránk tanulása az elsődleges és másodlagos szocializációs folyamatban, a családban, az iskolában és a közösségben.

Akkultúráció – Az idegen kultúra elsajátítása. Főleg tudatos tanulást követel.

Összehasonlítás – A tudatos kultúratanulás során különösen nagy a szerepe az összehasonlításnak. Az új kultúrát a saját kultúránkhoz viszonyítjuk.

Értéktételek – pozitív és negatív tapasztalatok alapján; → Erősen befolyásolják az akkultúrációt, aminek sikeressége további előítéletekhez vezet.

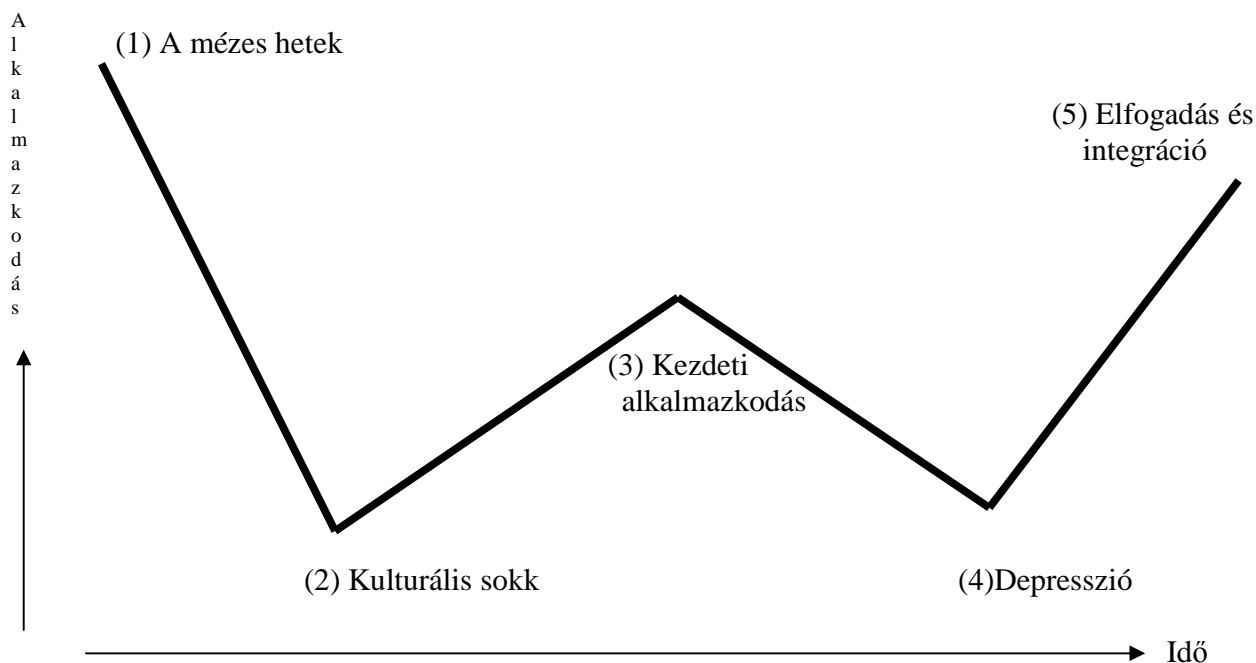
Sztereotípiák – ésszerű és tanulásra alkalmas sztereotípiák ↔ túlzott általánosítások, amelyek előítéletekhez vezetnek.

Azonosulás / Alkalmazkodás – Az akkultúráció maga a tanulás folyamata, az alkalmazkodás pedig az akkultúráció során tanultak gyakorlati megnyilvánulása.

Mennyire kell azonosulni a célkultúrával? Mennyire kell alkalmazkodni az elvárásokhoz?

2. Az akkultúráció fázisai

Levine és Adelman (1993) akkultúrációs modellje:



Kérdés: Tapasztalt-e hasonló folyamatot tanulásban vagy egy-egy életfázisban?

*A következő modellekben az akkulturális küszöb azt jelzi, hogy ha ezután nem folytatódik az akkulturáció, akkor a nyelvi fejlődés is megáll.

Guiora (1972, in Acton & Walker de Felix, 1986) a „nyelvi ego” fejlődését vizsgálta, és a következő sorrendet állapította meg:

1. az akkulturáció során kezdetben az anyanyelvi ego létezik csupán,
2. majd a nyelvtanulás során kezd kialakulni az idegennyelvi személyiség is.

[Akkulturális küszöb]

3. Később kialakul egy jól körülírható idegennyelvi ego, és
4. további kulturális- és nyelvi tanulás után az idegennyelvi személyiség egyenrangú lesz az anyanyelvi személyiséggel

Bloom (1974, in Acton & Walker de Felix, 1986) inkább a cselekvés oldaláról közelít:

1. Az akkulturáció első fázisában a nyelvtanuló még csak figyel és befogad.
2. Később már reagál és elismeri az új értékeket.

[Akkulturális küszöb]

3. Ezután felállítja saját új értékrendjét,
4. végül könnyedén mozog és cselekszik az új környezetben, az új értékrendben.

Cope (1980, in Acton & Walker de Felix, 1986) szintén négy fázist határoz meg. Kiindulási pontja érdekes: Mintha egy pszichológus szakmai fejlődését kísérnék figyelemmel az általa leírt folyamatban.

1. Elsőként az idegennyelv-tanuló saját - a nyelvtanulással és az új kultúrával kapcsolatos - aggodalmait próbálja kezelni,
2. majd ha ezen túllép, nyelvtudásával már képes kommunikációs folyamatokat, interakciókat funkcionálisan irányítani.

[Akkulturális küszöb]

3. Később saját teljesítményét tudatosan uralja, és ha szükséges, korrigálja.
4. Az akkulturáció utolsó fázisában már annyira „otthon van” az új nyelvben és kultúrában, hogy másokat segítve tanárként lép fel. Nemcsak jól elsajátította a tudnivalókat, és nemcsak jól alkalmazza ezeket, de a jelenségek hátterével is tisztában van.

Acton és Walker de Felix (1986) a négy fázist leíró folyamatot egy „utazó” szemszögéből láttatják, aki rövidebb-hosszabb időt tölt a célkultúrában, de nem feltétlenül telepszik le ott. Az egyes fázisok megfogalmazásának fókuszában a nyelv- és kultúraelsajátítás szintje van:

- | | |
|-----------------------|---|
| 1. <i>A turista</i> - | Ebben a fázisban az új kultúra még alig elérhető a nyelvtanuló számára. Idegennyelv-tudása még dőcög, főleg az anyanyelvi modelleket próbálja használni és lefordítani. |
| 2. <i>A túlélő</i> - | A túlélő nyelvtudása és kulturális ismeretei már funkcionálisak, de nem árnyaltak. Ezt a szintet feltétlenül túl kell lépni, ha az idegennyelvet művelt beszélőként szeretnénk használni. |

[Akkulturális küszöb]

- | | |
|----------------------------|---|
| 3. <i>A bevándorló</i> - | Ez a fázis jellemző a művelt, olvasott nyelvhasználó nyelvi és kulturális ismereteire, aki már hosszabb időt töltött a célországban. Legtöbb idegennyelv-használó nem lép túl ezen a szakaszon. |
| 4. <i>Az állampolgár</i> - | Nyelvileg és kulturális ismeretek terén is szinte „bennszülöttnek”, anyanyelvinek számítanak azon kevesek, akik elérik ezt a szintet. Csak nagyon ritkán tapasztal vagy okoz kulturális koccanást, és nonverbális kommunikációjában is szinte anyanyelvi szintet ér el. |

Enyedi (2000), aki az akkulturációs folyamatot az idegennyelv-tanuló - tehát nem második nyelvet tanuló bevándorló vagy letelepedő - szempontjából vizsgálja:

Az akkulturáció szintjei	Az utazó	A nyelvtanuló/nyelvhasználó
Az elindulás előtti szint	Az út előtt az emberek etnocentrikusak, csak a saját kultúrájukat ismerik. A célkultúráról kevés, főleg sztereotipikus ismeretük van. Inkább elvárásaik, mint tapasztalataik vannak. Pl. képeslapokról, filmekről ismerik Manhattan felhőkarcolóit, az ott használatos járműveket is látták már, mégsem tudják, hogy hogyan lehet kiigazodni vagy közlekedni a városban. Ugyanígy csak elképzeléseik vannak az ott élő emberekről és szokásaikról. Talán sosem fognak elutazni.	A teljesen kezdő nyelvtanulók csak az anyanyelvüket ismerik. A célnyelvet felismerik, ha hallják, néhány nemzetközileg használt szót vagy kifejezést ismernek is. Gyakran többet is, mint kezdetben gondolnák. Lehet, hogy ismerik és énekelik néhány sláger szövegét is, de azért nem értik, hogy mit is énekelnek. A célnyelv nemzeti variánsait nem tudják még megkülönböztetni.
A turista szintje	Az „turistának” immár van egy kevés tapasztalata. Főként a sajátjától elütő, egzotikus vonásokat látja meg az új kultúrában. Minden nagyon vonzóan és érdekesnek látszik, bár - egy-egy felszínes beszélgetésen túl - nem lépett igazán kapcsolatba az ott lakókkal. Sokszor akkor is pozitív képe van a turistának az új kultúráról, ha nem beszél a nyelvet. Talán nem megy vissza ebbe az országba, de mesél majd róla és mutogatja a fényképeit.	A „nyelvi turista” élvezettel tapasztalja meg a célnyelv „egzotikus” vonásait. („De jó, hogy svédül mindenkit tegezünk!” „Igaz, hogy az angol helyesírás teljesen logikátlan, de legalább nincs ragozás.”) A kezdő tanulók gyakran optimisták, és könnyűnek érzik a nyelvtanulást. Ezt erősítik a mai módszertani megközelítések, amelyek a kezdők által is már ismert nemzetközi elemekre építenek. Így kedvet csinálnak a további tanuláshoz is.
A túlélő szintje	A „túlélő” már több ismerettel rendelkezik a célországról, kapcsolatai vannak, elég jól beszél a nyelvet is a túléléshez, a mindennapi kommunikációhoz, de sok kulturális és nyelvi konnotációval nincs tisztában. Ez félreértésekhez és kulturális sokkhoz is vezethet. Saját kultúrája és a célkultúra konfliktusba kerülhet, a célországban idegenül érezheti magát. Az új kultúra érték- és normarendszerét még nem sajátította el, ezért még az idegen kultúrában is a saját kultúrája a mérvadó. Hazatérés után nem feltétlenül vágyik vissza a számára konfliktusos világba.	A „nyelvi túlélés” a kritikus pont a nyelvtanuló életében. A könnyű tanuláshoz vége. A középhaszadó tanuló már eleget tud ahhoz, hogy ráébredjen, az idegennyelv rendszere nem hasonlít az anyanyelvéhez. A különbségek frusztrációt, csalódottságot okoznak. Hiába próbálkozik azzal, hogy az anyanyelve alapján értsen meg valamit, vagy fejezze ki magát, gyakran kudarcot vall. Sok nyelvtanuló ezen a ponton adja fel a tanulást. A kudarc oka, hogy sok az ellentmondás a tanuló anyanyelvének és a célnyelvnek a filozófiája, rendszere és szabályai között, azaz a nyelvek kultúrája között. Ezért nincsenek közvetlen megfelelések a két nyelv között, ennek felismerése pedig <i>nyelvi kulturális sokkot</i> okoz, hiszen a tanuló elveszít(het)i a korábban biztosnak látszó kapaszkodókat.
A bevándorló szintje	A kulturális sokkot sikeresen átvészelő „bevándorló” jól ismeri a saját- és a célkultúra közötti hasonlóságokat és különbségeket. Jól eligazodik a célkultúrában, elfogadja az ottani szokásokat és értékrendet. Nyelvi és interkulturális kompetenciája elég magas szintű a minden tekintetben sikeres kommunikációhoz. A „bevándorló” szintjét elért utazó kötődik a célországhoz, Ha teheti, gyakran visszatér, vagy le is telepszik.	A „nyelvi bevándorló”, az erős középhaszadó és haladó tanuló már kezdi érteni és elfogadja a célnyelv rendszerét. Az újonnan tanultakat ebbe a rendszerbe illeszti be, és nem keres közvetlen párhuzamokat az anyanyelvének. Megérti az igeidők rendszerét, így könnyebb az időegyeztetés, megérti a célnyelvre jellemző térbeli gondolkodást, és könnyebb prepozíciót választania, megérti a függő beszéd lényegét, és nem probléma többé a megfelelő igealak kiválasztása. Ez a megértés nemcsak egyes nyelvi elemekre, hanem a nyelv egész rendszerére, a nyelv kultúrájára is kiterjed. A nyelvtanuló magáévá tette, jól átlátja a célnyelv rendszerét. Már nem használja az anyanyelvet kapaszkodóként, nem fordít mindent, sőt elkezd az idegennyelven gondolkodni.

Az állampolgár szintje	Az „állampolgár” pontosan tudja, hogyan működik a célkultúra. Tisztában van a jelenségek okával, következményeivel. Nyelvi - és nonverbális kommunikációja szinte anyanyelvi szintű. Az új kultúra értékrendjét magáénak érzi, és talán már nem is érti mit találnak olyan furcsának a külföldiek. Rendszeresen visszajár a célországba, vagy le is telepszik ott.	Az „idegennyelvi állampolgár” olyan haladó nyelvtanuló-nyelvhasználó, aki közel anyanyelvi szinten beszél a célnyelvet. Tökéletesen tisztában van a nyelv rendszerével, és a nyelven keresztül kifejezett kultúrával. Már nem szorul tanári segítségre, további nyelvi fejlődése önmagától függ. A célnyelv már annyira a sajátja, hogy nem is érti, miért olyan nehéz a kezdőknek megtanulni egy-egy nyelvi elemet.
------------------------	--	--

Kérdés: Meg tudja határozni milyen akkulturációs és nyelvi szinten van a fenti besorolás alapján egy ön által ismert/tanult idegen nyelven?

Hoopes (1981: 20) "Az interkulturális ismeretek fejlesztésében a kritikus tényező nem az, hogy ki milyen mélységig ismeri az egyes kultúrákat, hanem az, hogy milyen mértékben sajátította el az interkulturális ismeretszerzési folyamatot, a kommunikációt és az emberi kapcsolattartást". Hoopes az interkulturális ismeretszerzés alábbi stációit határozta meg:

1. Etnocentrizmus – Annak a naiv feltételezése, hogy a saját világnézetével azonos világnézetet vall mindenki a magáénak.
2. Tudatosítás – Az eltérő világnézetek és értékrendek létezésének a felismerése
3. Megértés – Az eltérések mögöttes okainak a realizálása, felfogása, megértése
4. Elfogadás - tiszteletben tartás – A másik kultúra világnézetének és működési rendjének a tiszteletben tartása
5. Értékelés - megbecsülés – A másik kultúra abszolút értékeinek a felismerése és elismerése
6. Szelektív alkalmazás – Bizonyos szelektív szempontok alapján a másik kultúra néhány elemének a magáévátétele
7. Asszimiláció-alkalmazás-bikulturalizmus-multikulturalizmus – A más kultúrához való alkalmazkodás oly módon, hogy minél jobban azonosuljon vele.

3. Az akkulturáció és a saját kultúra

Kramsch (2001) szerint a nyelv egyszerre kultúra és „hang”, azaz az egyén személyes megnyilvánulása. Ezért a célnyelvet kultúraként kell tanítani, mégpedig úgy, hogy minél több stilisztikai eszközt adjunk a nyelvtanulóknak ahhoz, hogy tudatosan választhassák meg, hogyan fejezik ki magukat. Ehhez a szövegkezeléssel kapcsolatos tudnivalókat kell ismerniük. Ilyenek például a

- Koherencia - azaz, hogy mennyire áll össze egységes, értelmes szöveggé, amit mondunk vagy írunk.
- Kohézió - azaz a szövegben szereplő mondatok belső és egymáshoz való nyelvi kapcsolódása.
- Műfaji és regiszterbeli sajátosságok - azaz, az adott kommunikációs helyzetben szokásos beszélt vagy írott formához való ragaszkodás.
- Pragmatikai és szociolingvisztikai ismeretek - azaz a nyelvi elemek felszíni és szándékolt jelentése, és ezek társadalmi konvenciók szerinti használata.

Kramsch (2001) azt hangsúlyozza, hogy az idegennyelv-használónak a célnyelvi közösség számára elfogadhatóan kell beszélnie és írnia, ugyanakkor meg kell őriznie saját egyéniségét az interkulturális kommunikáció során.

A saját „hang” megőrzésére azonban jobb, ha nem az anyanyelvi kommunikációs formák megtartásával igyekszünk, hanem arra törekszünk, hogy gondolatainkat tartalmi veszteség nélkül a célnyelvet - akár anyanyelvként, akár idegennyelvként - beszélő közösség által elfogadhatóan és érthetően közöljük.

„Saját hang” → nyelvhasználat + viselkedés

4. A kultúratanulás lépései

Az idegennyelv-használó sok interkulturális ismeretet az életben, sokszor a saját kárán tanul meg. A kulturális konfliktusok vicces vagy kellemetlen helyzetet teremthetnek.

Feladat: Emlékezzen vissza egy esetre, amikor egy kulturális konfliktuson keresztül tanult meg valamilyen idegen kultúrára jellemző szokást.

Tudatos kultúratanulás és tanítás:

Kolb (1984) modellje: a hatékony kultúratanulás két fő része a kulturális elem megismerése és a feldolgozás:

A tanulás fázisai	A tanulás fázisainak leírása
A kulturális elem megismerése	Az új jelenség és különféle változatainak megtapasztalása szöveg, vizuális anyag vagy személyes élmény alapján
A kulturális elem feldolgozása	
Elemzés	Az új jelenség tudatos elemző megközelítése, összehasonlítása a jelenség anyanyelvi kultúrában szokásos formájával.
Általánosítás	A jelenséggel kapcsolatos általános szabályok megállapítása.
Alkalmazás	Az új ismeretek gyakorlati használata (pl. helyzetgyakorlatokban vagy szerepjátékokban) vagy annak megbeszélése, hogy az újonnan tanult jelenség és annak változatai hogyan lesznek relevánsak és használhatóak a tanulóknak.

Liddicoat (2000) modellje szintén a tapasztalati tanulás fontosságát hangsúlyozza:

A tanulás fázisai	A tanulás fázisainak leírása
Figyelemfelkeltés	- Az új jelenség megismerése szöveg vagy vizuális anyag alapján. - Az új jelenséggel kapcsolatos különbségek felfedezése az anyanyelvi és célnyelvi kultúrában. - A különbségek magyarázata. - A jelenséggel kapcsolatos tudnivalók rögzítése.
Készségfejlesztés	- Az új jelenségekhez kötődő nyelvi elemek gyakorlása irányított szituációkban. - Az új jelenségekhez kötődő viselkedési szokások gyakorlása, megbeszélése.
Önálló használat	- A készségfejlesztési szakasz továbbfejlesztése. - Komplexebb szituációkban való helyzetgyakorlat vagy komplexebb helyzetek megbeszélése. - Kevésbé irányított, a diákok számára több önállóságot biztosító feladat vagy feladatsor.
Visszajelzés	- Az önálló használatban nyújtott teljesítmény megbeszélése, értékelése, és a tapasztalatok megosztása. - Célja, hogy felkészítse a tanulókat a majdani kulturális konfliktusok kezelésére és feldolgozására, és hogy segítsen nekik megtalálni a saját kultúrájuk és a célkultúra közötti „harmadik helyet”, amely megkönnyíti az interkulturális kommunikációt.

A megértés lépései:

- 1., Az új/más/furcsa megismerése – saját sémáink, sztereotípiáink használata, az első benyomás hatása, a különbségek azonosítása
- 2., Általánosítás – különféle tudnivaló elsajátítása és a kulturális dimenziók megértése nyomán
- 3., Tapasztalás – az idegen kultúrában való „elmerüléssel”, kapcsolatteremtéssel, kérdésekkel
- 4., Az előítéletektől való megszabadulás – kommunikációval, megbeszéléssel, a hasonlóságok felismerésével; erőfeszítést kell tenni, hogy a jelenségeket több perspektívából lássuk (mi és ők); Ne csak idegen nyelven kommunikáljunk, hanem tegyük magunkévá, fogadjuk el a partnerünk gondolkodásmódját.
- 5., Az egyénre és csoportra jellemző viselkedés megkülönböztetése

Az interkulturális érzékenység fejlesztési modellje (Bennett, 1993):

Az etnocentrikus fázis és fokozatai:	
I. TAGADÁS	a) Izoláció
	b) Szeparáltság
II. VÉDEKEZÉS	c) Lenézés
	d) Felsőbbrendűség
	e) Önlebecsülés
III. MINIMALIZÁCIÓ	f) Fizikai univerzalizmus
	g) Transzcendens univerzalizmus
Az etnorelatív fázis és fokozatai:	
IV. ELFOGADÁS	h) Viselkedési relativizmus
	i) Értékrelativizmus
V. ALKALMAZKODÁS	j) Empátia
	k) Pluralizmus
VI. INTEGRÁCIÓ	l) Kontextusminősítés
	m) Konstruktív marginalizálódás

Hivatkozások:

- Acton, W. R. & Walker de Felix, J. (1986). Acculturation and Mind. In: Valdes, Joyce Merrill (Ed.). *Culture Bound*. (20–32). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bennett, M. J. (1993). Towards a Developmental Model of Intercultural Sensitivity. In: R. Michael Paige(szerk.) *Education for the Intercultural Experience*. Yarmouth, ME: Intercultural Press.
- Enyedi Á. (2000). Culture Shock in the Classroom. *novELTy* 7 (1), 4-16.
- Hoopes, D.S. (1981). Intercultural communication concepts and the psychology of intercultural experience. In: M.D. Pusch (szerk.). *Multicultural education: A cross-cultural training approach*. Chicago IL: Intercultural Press
- Kolb, D.A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Kramsch, Claire (2001). Language, culture and voice in the teaching of English as a foreign language. *novELTy* 8 (1), 4-21.
- Levine, D. A. & Adelman, M. B. (1993). *Beyond Language - Cross Cultural Communication*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall Regents.
- Liddicoat, Anthony J. (2000). Everyday speech as culture: Implications for language teaching. In: Liddicoat, Anthony J. és Crozet, Chantal (szerk.). *Teaching Languages Teaching Cultures*.
- Ryffel, C. (1997). From culture teaching to culture learning. In: Fantini, A.E. (Ed.). *New Ways in Teaching Culture*. Alexandria, VA: TESOL.

Kötelező olvasmányok:

- Hidasi J. (2004). Interkulturális kommunikáció. Budapest: Scolar. 143-157 old.
- Holló D. (2008). Értsünk szót! – kultúra, nyelvtanítás, kommunikáció. Budapest: Akadémiai Kiadó. 10. fejezet: Hogyan tanulunk kultúrát?